

VERSLAGEN VAN DE MAANDELIJKE BIJENKOMSTEN

Te Maastricht 15 juni 1980

De Algemene jaarlijkse Genootschapsexcursie mocht er mooi weer op treffen en werd daardoor het grote succes, dat organisatoren en gastheer-voorzitter verdiend hebben. De meer dan vijftig deelnemers - merendeels afkomstig van Maastricht - onderscheidden zich door hun stiptheid wat betreft vertrektijden en groot enthousiasme tijdens het gesplitste programma. Hierdoor was het voor de heren van Nieuwenhoven en P.J. Felder een dankbare opgave de excursie-deelnemers "waar" voor hun geld te bieden.

De heer Felder wees in zijn inleiding op de gelukkige omstandigheid dat op de plaats van deze steengroeve zo'n 240000 jaar geleden Maas en Rijn samenvloeiden. Hierdoor kan men in en rond deze groeven vondsten doen van vrijwel elke steensoort afkomstig uit het stroomgebied van Rijn en Maas.

Een groot aantal deelnemers bleef voor de rest van de middag rond deze groeve zoeken naar "kleurige" en interessante stenen en liet deze klasseren door de heer Felder, wiens enthousiasme niet uitgeput raakte. Er werden zelfs Agathen en Kiezeloölieten gevonden. Onderwijl nam de heer van Nieuwenhoven een groep mee voor een wandeling langs de bosrand (waarbij zelfs Duits grondgebied betreden werd) en verder langs het Gelderns kanaal terug naar de zich herstellende gronden, waar de steengroeve vroeger opereerde.

Er waren voor en na de excursies verversingen in huize "de Hamert". Na het dankwoord van secretaris Huub Gilissen, beloofde de heer van Nieuwenhoven dit soort van excursie tot een jaarlijks terugkerend evenement te willen maken.

Summary

At the yearly excursion more than fifty members enjoyed hospitality at „De Hamert” (North-Limburg) offered by Mr. van Nieuwenhoven, and participated in fossicking for stones guided by Mr. P.J. Felder.

Te Heerlen op 12 mei 1980

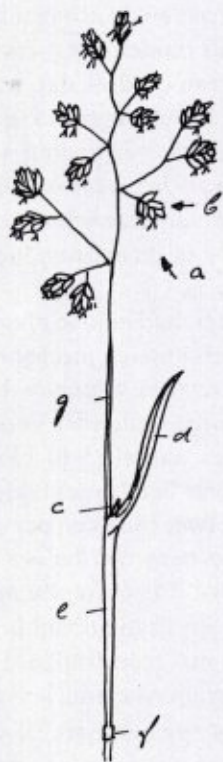
Naar aanleiding van een schriftelijke mededeling van de heer Dijkstra betreffende de waarneming van een zingende Nachtegaal (*Luscinia megarhynchos*) op 5 mei j.l. nabij Hoeve de Aar te Heerlen, ontspon zich een gesprek over de grote achteruitgang van deze zangvogel, vooral in het zuidelijk deel van Zuid-Limburg. De heer Bult kon zich nog levendig de avondzangexcursies herinneren, die een jaar of tien geleden elk jaar weer in de buurt van Houthem-St. Gerlach werden georganiseerd, met als hoofddoel: het bewonderen van de nachtegalenzang. Een speciale plaats behoeft men daarvoor niet te zoeken, in elk bos was het raak. Nu moet men al naar het Limbrichterbos of nog noordelijker om de Nachtegaal meer dan sporadisch te kunnen aantreffen. Tijdens de verdere discussie werd gesproken over de oorzaken van de achteruitgang die overal in de natuur steeds duidelijker merkbaar wordt. Algemeen was men van oordeel, dat, waar het zangvogels betreft, naast het toenemend gebruik van landbouwgif in Afrika, verbreding van de Sahara en vermindering van het aantal overwinteringsgebieden, de oorzaak van deze achteruitgang vooral moet worden gezocht in de enorme biotoopvernietiging, die onstuitbaar is.

De heer van Beek had enkele planten uit de Botanische Tuin te Terwinselen meegebracht, o.a. het Zomerklokje (*Leucojum aestivum* L.), dat in Nederland in moerassige weilanden voorkomt en dat zich door zijn groter aantal (5-8) bloemen per stengel onderscheidt van het Lenteklokje (*L. vernum* L.), dat één, zelden twee bloemen per stengel heeft en als sierplant is ingevoerd. Verder een exemplaar van de Stinkende gouwe (*Chelidonium majus* L.) met dubbele bloemen, een gevolg van het tot kroonbladeren uitgroeien van meeldraden. De heer Koelman, die in Marokko zijn vakantie had doorgebracht, liet de zaden van de Argania zien. De vruchten van deze 3-4 m hoge boom worden graag door geiten gegeten. Men ziet deze huisdieren dan ook tot in de kruinen van de Argania klimmen om zich aan de vruchten te

goed te doen. De inheemse naam Geiteboom is daarom erg toepasselijk. Een meegebrachte prentbriefkaart bevestigde deze wonderlijke waarneming. Het betreft hier waarschijnlijk *Argania spinosa*. In aansluiting op de mededelingen, die tijdens de voorgaande bijeenkomst werden gedaan over het roffelen van de Grote bonte specht (*Dendrocopos major*) liet de heer Bult de geluiden van enkele spechtsoorten horen, waarbij duidelijk het verschil in roffelrhythme en -intensiteit van de verschillende Bonte spechten en de Zwarte specht (*Drycopus martius*) te beluisteren viel.

Na de pause hield de heer Spreuwenberg een korte inleiding over "grassen".

Grassen zijn één- of meerjarige gewassen met vezel-

Stengel met bloeiwijze
fig. 1. (Landwekr.)

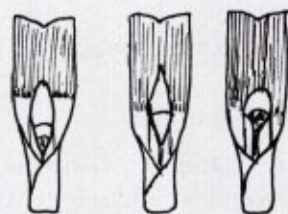
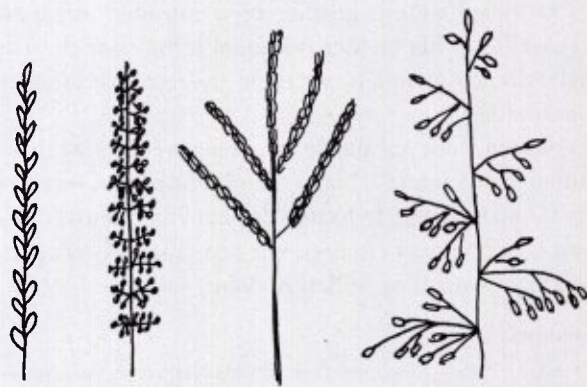

fig 2.

Tongedje

wortels. De scheuten van de éénjarige soorten zijn alle fertiel, meerjarige soorten hebben ook scheuten, die geen bloeiwijzen voortbrengen.

De bloeiwijzen (fig. 1a) bevinden zich meestal aan de top van de stengel (1g), die door knopen (1f) in leden worden verdeeld. Aan de stengel zitten bladeren, die ontspringen bij de knopen, de stengel over een bepaalde lengte omvat houden (bladschede genaamd 1e) en dan los van de stengel komen, de bladschijf (1d). Bij de overgang van bladschede naar bladschijf zit een dun vliesje, ook wel ligula of tongetje genoemd (fig. 1c en fig. 2), dat karakteristiek van vorm is en daarom van belang bij het determineren. Zoals gezegd is de bloeiwijze van de inheemse grassen te vinden aan het einde van de stengel. Men onderscheidt vier hoofdvormen (fig. 3): de aar, de aarpluim, de pluim en de vingeraar. De bloeiwijzen zijn

aar aarpluim vingeraar pluim
fig. 3. Bloeiwijzen (Landwekr.)

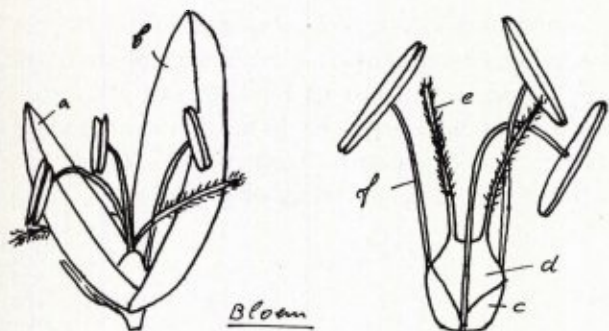

fig. 4 (naar Hubbard)

opgebouwd uit een verzameling van afzonderlijke bloempakketjes, aartjes genaamd (fig. 1b, fig. 5).

De aartjes zijn op hun beurt weer opgebouwd uit één, twee of meer bloemen.

Eén bloem is dus de kleinste eenheid van de gehele bloeiwijze.

De bloem (fig. 4) bestaat uit:

- a. bovenste kroonkafje of palea
- b. (onderste) kroonkafje,
- c. schubjes,
- d. vruchtbeginsel,
- e. stempels,
- f. meeldraden.

De helmknoppen wijken qua vorm af van die van de meeste andere planten, ze bestaan uit twee langwerpige helmhokjes, waarbij de helmdraad in het midden van de helmknop is aangehecht. Ze hebben vaak een opvallende X-vorm. De grassen zijn echte windbloeiërs, dat wil zeggen, dat hun stuifmeel door de wind wordt verspreid. De helmknoppen hangen dan ook aan hun lange helmdraden vaak ver uit de bloem.

Evenals de bloemen, worden de aartjes door kafjes omgeven. Deze kafjes worden kelkkafjes genaamd (fig. 5a en 5b). Zowel de kroonkafjes als de kelkkafjes kunnen van een min of meer lange naald zijn voorzien (bv. Rogge). Bekend vanwege zijn lange kafnaalden is het Vedergras (*Stipapennata*) uit Zuid Europa. De kafnaalden van dit gras kunnen tot 30 cm lang worden.

Zowel in relatie tot hun omgeving als als voedselbron zijn de grassen een belangrijke familie. Door hun zeer uiteenlopende eigenschappen zijn ze in staat onder diverse moeilijke klimatologische omstandigheden goed te gedijen, waardoor ze dierlijk en daarom ook menselijk leven mogelijk maken in steppen, prairies en savannen, maar ook in het hooggebergte.

Grassen spelen een belangrijke rol bij onze voedselvoorziening. Suikerriet, rijst, mais en de verschillende granen behoren alle tot de familie van de grassen (Gramineae), die 8000-10.000 soorten telt, verdeeld over ca. 700 geslachten.

Ongeveer acht- tot tienduizenden jaar geleden werd op verschillende plaatsen op aarde begonnen met het in cultuur nemen van wilde planten. In Midden-Amerika begon men met het kweken van mais (*Zea mays*), in Afrika, tussen de Sahara en het equatoriaal regenwoud, met gierstsoorten (*Panicum spec.*), in het Verre Oosten met Rijst (*Oryza spec.*) en in het Nabije Oosten met diverse granen, waaronder drie tarwesoorten en drie gerstsoorten.

Hoe onderscheidt zich nu een gedomesticeerde graansoort van de oorspronkelijk wilde? Vergelijken we de wilde met de gedomesticeerde granen, dan valt op, dat deze laatste hun zaadverspreidingsmechanisme hebben verloren. De gedomesticeerde tarweaar valt niet meer, zoals bij de wilde het geval is, bij rijpheid in tien tot twintig stukjes (aartjes) uit elkaar, maar blijft één geheel en kan daardoor ge-

fig. 5 (naar Hubbard)

makkelijker en met minder verlies worden verzameld. In het wild zou een dergelijke mutant snel verdwijnen, omdat de levenskansen van de zeer dicht bij elkaar ontkiemende en elkaar beconcurrerende jonge planten gering zijn. Voor de gedomesticeerde soort is het verlies van zijn zaadverspreidingsmechanisme geen probleem, omdat de mens de zorg voor verspreiding en voortbestaan op zich heeft genomen. Door een selectie, die zeker honderden jaren, zo niet langer, heeft geduurd, zijn de verschillende gedomesticeerde graansoorten ontstaan. Het

is onmogelijk aan te geven wanneer dit proces precies is begonnen, want in het begin, toen de mens pas op het idee was gekomen een deel van het verzamelde graan te bewaren en dit het jaar daarop uit te zaaien, was er natuurlijk geen verschil tussen het wilde graan en het graan op de akkertjes.

Summary

At monthly meeting observations were reported by members. Mr. Spreuwenberg gave an address about grasses.

UIT DE FLORA VAN LIMBURG

Waarnemingenrubriek van de Plantenstudiegroep van het Natuurhistorisch Genootschap onder redactie van D. Th. de Graaf, Natuurhistorisch Museum, Bosquetplein 6-7, Maastricht, tel.: 034-13671.

Op 19 april hielden leden van de Plantenstudiegroep een excursie naar de omgeving van Slenaken waar gedeelten van het Groote Bosch en het Gulpdal werden geïnvesteerd. Hieronder volgt een lijst van de meest interessante planten die werden gevonden. Een volledige lijst, opgesteld door J. Hermans met aanvullingen van R. van der Ham en J. Jansen, is op aanvraag bij bovenstaand adres verkrijgbaar.

Blad 62, hok 42. 14-15 en 42. 24-25.

Acer campestre Spaanse aak
Agrimonia eupatoria Agrimonie
Alliaria petiolata Look zonder look
Arabidopsis thaliana Zandraket
Asplenium ruta-muraria Muurvaren
Betula pubescens Zachte berk
Brachypodium sylvaticum Boskortsteel
Cardamine amara Bittere veldkers
Cardamine hirsuta Kleine veldkers
Carex caryophylla Voorjaarszegge
Carex flacca Zeegroene zegge

Carex sylvatica Boszegge
Cirsium oleraceum Moesdistel
Convallaria majalis Lelietje der dalen
Crataegus laevigata Tweestijlige meidoorn
Dipsacus fullonum Wilde kaardebol
Dipsacus pilosus Kleine kaardebol
Erophila verna Vroegeling
Hieracium pilosella Muizeoor
Juncus inflexus Zeegroene rus
Lathyrus sylvestris Boslathyrus
Listera ovata Grote keverorchis
Luzula pilosa Ruige veldbies
Luzula sylvatica Grote veldbies
Mespilus germanica Mispel
Myosotis ramosissima Ruw vergeetmijnietje
Myosotis sylvatica Bosvergeetmijnietje
Narcissus pseudonarcissus Wilde narcis
Paris quadrifolia Eenbes
Petasites hybridus Groot hoeblad
Potentilla sterilis Aardbeiganzerik
Potentilla tabernaemontani Voorjaarsganzerik
Primula veris Echte sleutelbloem
Ranunculus bulbosus Knolboterbloem
Ranunculus auricomus Gulden boterbloem
Senecio fuchsii Schaduwkruiskruid
Stellaria alsine Moerasmuur
Thymus pulegioides Grote wilde thijm
Vaccinium myrtillus Blauwe bosbes
Veronica beccabunga Beekpunge
Veronica hederifolia ssp. *lucorum* Klimop-ereprijs
Veronica montana Bosereprijs
Viola riviniana Witsporig bosviooltje
Viola reichenbachiana Blauwsporig bosviooltje